

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՆՈՐ ԲԱՐՔԵՐ

«Հայրենիք մը կը կազմուի ոչ միայն հողամասով մը... այլեւ հոն ստեղծած ինքնայատուկ բարքերով, սովորութիւններով»:

Արշակ Զօպանեան

Նոր վարք ու բարքերու եւ գաղափարախօսութիւններու անդրադառնալու համար, հարկ է հակիրճօրէն ներկայացնել ոչ վաղ անցեալի բարքերը, որպէս զի ճիշդ պատկերացում ունենանք մեր աշխարհայեցողութեան, կեանքի ընկալման եւ ապրելակերպին մասին:

Բարքը կ'արտացոլէ մարդկանց ապրելակերպը, նիստուկացը, մտայնութիւնը, հոգեբանութիւնը եւ աշխարհայեցողութիւնը: Հասարակութիւնը, բնականաբար, կը փոխէ իր բարքերը դարաշրջանի համաձայն: Նոր ժամանակաշրջաններ իրենց հետ կը բերեն գիտութեան ու արուեստի նոր նուաճումներ եւ իրագործումներ: Անոնք հասարակութեան կողմէ կ'որդեգրուին եւ ի կեանս կը կոչուին: Եթէ հին ժամանակ հողամշակութեան եւ վարուցանքի համար անհրաժեշտ էին գութանը, արօրը, խոփը, եզը, ապա այսօր անոնք փոխարինուած են արդիական նորագոյն միջոցներով: Նոյնն է պարագան կեանքի բոլոր մարգերուն մէջ: Աշխարհը ներկայիս կը վայելէ մեծամեծ դիւրութիւններ ու մանաւանդ հանգստաւէտ պայմաններ:

Մեր իրականութեան մասին խօսելով, նշենք որ անհերքելի իրողութիւն է այսօր, որ համատարած սփիւռքը ստեղծուեցաւ հայոց դառնագոյն ճակատագրի բերումով՝ ցեղասպանութեամբ: Հայկական ասացուածքը

կ'ըսէ. «Զարիւր թարս պտտւաւ»: Պարզապէս մեր ճակատագիրը տարբեր եղաւ, իր տեսակին մէջ դաժան, բիրտ, որովհետեւ հայը տեսաւ տարագրութիւն, զրկանք, ջարդ: Այնուհետեւ, հայը ստիպուեցաւ՝ պանդխտութեան ցուպն ի ձեռին, անվերջ թափառիլ աշխարհով մէկ ու կայք հաստատել հիւրընկալ երկիրներու մէջ:

Վտարանդի հայը յակամայս տարտղնեցաւ ի ծագս աշխարհի եւ ամենածանր պայմաններու մէջ իր առօրեայ մտահոգութեան առարկան դարձուց իր ֆիզիքական ու բարոյական գոյապահպանումը: Հայեր իրենց մայր հողի վրայ դաբերով հաստատուած, իրենց բնականոն կեանքը կը վարէին հայավայել կենցաղակերպով եւ հնօրեայ սովորոյթներով ու ավանդութիւններով: Առաջին աշխարհամարտը հիմնայատակ փանդեց ենթակառոյցը եւ ջարդեց ողնասիւնը արեւմտահայութեան եւ զայն նետեց մահուան ձորին մէջ: Առ ի հետեւանս այդ ճիւղալիին կոտորածին, հայ զանգուածը մնաց շուարած ու մոլորած, անապաւէն ու անմխիթար: Հայ զարկերակը կանգ առաւ բարախելէ, իսկ հայոց պատմութիւնը՝ սառեցաւ: Հայ ազգը կորսնցուց ոչ միայն հայրենի օջախ, այլեւ՝ բովանդակ հարուստ մշակոյթ: Պայքենական թանկագին հողերու եւ անգնահատելի արժէքներու կորուստին հետ միատեղ, ան անվերա-

դարձօրէն կորսնցուց նաեւ իրեն հարազատ բարեբերը, կեանքի հանդէպ ունեցած մօտեցումները եւ ըմբռնումները, ոգեղէն ու բարոյական արժէքները: Առաջին ցեղասպանութեան արհաւիրքէն մազապուրծ, ան հիւրընկալուեցաւ բազում երկիրներու կողմէ, ապաստան գտաւ անոնց ազնիւ ու բարեացակամ վերաբերմունքին շնորհիւ ու ենթարկուեցաւ տեղական բարեբերուն:

Սակայն, աշխարհափառացի հայը իր կրօնական հաւատքին հետ ամենուրեք տարաւ նաեւ իր մշակութային արժէքները: Ցիրուցան հայութիւնը գուրգուրաց իր լեզուի վրայ եւ ջանաց վառ պահել ընտանեկան դաստիարակութեան ոգին: Մեր անցեալի բարեբերը ցոյց կու տան, որ մենք եղած ենք պահպանողական, պատուասէր ու ամօթխած ժողովուրդ: Գիտցած ենք խպնիլ, յարգել, պատկառիլ եւ երախտագիտութիւն ցուցաբերել: Մեր հիւրընկալ ժողովուրդներու որոշ բարեբերը, սակայն, խոտոր հանդիսանալով մեր կենցաղային ըմբռնումներուն, յանախ կլանած են մեզ: Մեզմէ շատեր որդեգրած են այն խօսքը, որ համակերպիլը յաջողութեան լաւագոյն գաղտնիքն է կեանքի, կամ՝ «Յաջողելու համար կեանքի մէջ, պէտք է յարմարիլ նոր պայմաններուն»: Տեղական հոգեբանութիւնը եւ կենցաղակերպերը որդեգրելու մէջ հայեր եղած են եզակի: Յարմարած են ամէն պայմաններու ու ըստ այդմ դիրք ճշդած: Հաւաքական ու անհատական պատշաճեցումը եւ մերումը ունի անշուշտ իր առաւելութիւնները: Տեղական հասարակութեան կողմէ ընդունուելու եւ յարգուելու համար, հայեր չեն խնայած ոչ մէկ ջանք՝ նմանելու ու նոյնիսկ կապկելու տեղացի փառաբանին: Հայը ապրեցաւ

իր գտնուած երկրին մէջ այն խօսքին համաձայն, որ կ'ըսէ. «Հոռմի մէջ ապրիր հոռմէացիի նման»: Հայը ապրեցաւ ոչ միայն հոռմէացիի հոգեբանութեամբ, այլեւ անկէ աւելի պահեց ու պահպանեց անոր բարեբերը, նիստուկացը եւ սովորոյթները: Հայ ժողովուրդը դարերով յարմարած է իրեն ընծայուած, եւ կամ նոյնիսկ՝ պարտադրուած նոր պայմաններուն ու կացութեաններուն: Հայաստան աշխարհը բազում անգամներ ասպատակուած ու գրաւուած է թշնամիին կողմէ: Հայը, սակայն, նկունութիւն եւ խոհեմութիւն ցուցաբերած է մինչեւ վերահաս վտանգի վերացումը: Հակառակ բռնագրաւումներու, զաւթումներու, եւ օտար ու անհարազատ վարչակարգերու հաստատման ի Հայոց Աշխարհ, հայը փորձած է կառչած մնալ իր հին եւ անեղծ բարեբերուն: Մնացած է հաւատարիմ իր փոքր ածուին, իր նախնիներու անմեռ յիշատակին. այսպիսով, եղած է՝ ասպնջական, մարդամօտ, ազնիւ, աշխատասէր, պատուախնդիր, յարգալից: Այս հրաշալի յատկութիւնները եւ բարեմասնութիւնները այսօր արտասահմանի մէջ, որոշ մարդոց մօտ, հետզհետէ կը խամրին ու յօդս կը ցնդին: Նոր բարեբերու պարտադրումով, հայը նոր միջոցներ կ'որոնէ կեանքի արտայայտութեան: Ան յանախ կ'որդեգրէ տեղացիի հոգեբանութիւնը եւ ինքզինք ըստ այդմ կը դրսեւորէ: Օտարագգի մշակոյթը գերազնահատելով, ան ինքզինք դէմ յանդիման կը գտնէ ստորակայութեան բարդոյթի մը, որ անբուժելի է ու վարակիչ:

Այստեղ փակագծի մէջ պէտք է նշել, որ Հայաստանի Խորհրդայնացման տարիներուն, հայութիւնը թեւակոխեց պատմութեան նոր դարաշրջան,

որուն ընթացքին անոր պարտադրուեցաւ իր նկարագրին անյարիր ու անքնական վարչաձեւ: Բնական էր, որ նման նորամուտ վարչակարգ փոխէր մեր վաղեմի բարբերը եւ եղծէր մեր բարոյական պատկերը: Խորհրդային երկիրներուն մէջ, եթէ մէկ կողմէ կը զարգանար գիտութիւնը եւ կը բազմաճիւղաւորուէր արուեստը, ապա միւս կողմէն, ժողովուրդը բարոյական սնանկացում կ'արձանագրէր: Աշխատանքային դասակարգի անբաւարար վնասումը, օրինակի համար, ժողովուրդը մղած էր զարտուղի միջոցներուն որոնման, ինչպէս՝ կաշառք, գողութիւն, ստախօսութիւն, ծուլութիւն, մատնութիւն եւն: Տասնեակ տարիներով, երկաթէ վարագոյրը աշխարհէն բաժնուած պահեց իւր Միութեան հպատակ բազմաթիւ ազգեր, ընդ որում եւ՝ հայերը: Իր ծանր թաթով ճզմեց զանոնք եւ մնջացուց ամէն տեսակի արդար գանգատ ու քննադատութիւն: Ամբողջապէս կտրուած մշակութային փոխյարաբերութենէ ու վաճառականական փոխանակութենէ, Հայաստանը լնացաւ, ձեւով մը ճահճացաւ: Անոր կենսական առաջընթացը բարձի մէջ ոչ միայն ընդարմացաւ, այլեւ անդամալուծուեցաւ: Տեղեկացան, վասնզի մարդ ստեղծուած է շփման մէջ գտնուելու, ապրելու եւ ստեղծագործելու իր նմանին հետ, եւ ոչ թէ՝ արգելափակուելու եւ մեկուսանալու:

Հետաքրքրական է, որ միջնադարի մէջ տիրող գաղափարախօսութիւն մը կար, որ հիմնականօրէն աշխարհամերժ էր: Այնտեղ, բացառուած էին մարդկային իրաւունքները, գիտութիւնը, ճարտարարուեստը, առողջ բանականութիւնը, ազատ ու անկաշկանդ սէրը, մարդու երկրային բերկրութիւնը եւ աշխարհիկ հաճոյքը: Այդ ամէնքը կտրականապէս կը մերժուէին, կոպտօրէն կ'անտեսուէին,

եւ ամէն ինչ կը վերածուէր հոգեզմայլանքի ու երկնային երանութեան: Ակնյայտ էր, որ շեշտը դրուած էր հանդերձեալի վրայ: Այս աշխարհը իր բոլոր գեղեցկութիւններով կը նկատուէր անցաւոր ու փութ. կարելի էր երկնայինն էր, որ յաւիտենական էր. իսկ այդ յաւերժականին համար հարկ էր ուրանալ աշխարհը, տեսանելին ու շօշափելին եւ փարիլ անտեսանելին ու երկնայինին: Քրիստոնէութեան մեկնաբանութիւնը այս տեսակէտէն շատ պարզ էր: Մարմինը, որ գալթակողութեան բոյն էր, պէտք էր ոչնչացնել, եւ յաղթահարել մարմնական պահանջները եւ կիրքերը:

Այս ամբողջին նպատակը ժողովուրդին կոյր հնազանդութեան մէջ պահել էր: Այսպիսով, ժողովուրդը մնաց տգիտութեան մէջ եւ անհամար ժամանակ խարխափեցաւ խաւարի մէջ մինչեւ անոր վերջնական պոռթկումը: Ան ի հետեւանս այդ հրաբխային ժայթքումին, մարդկային տարրական իրաւունքները վերստին ձեռքազատուեցան կրօնական կաշկանդումներէն եւ վերաշխուժացան ու ծաղկեցան:

Հայ նշանաւոր արուեստագէտ Վահրամ Փափագեան լաւագոյնս կը նկարագրէ վերածնունդի իսկութիւնը. «Միջին դարերում մարդու իտէալական հայրենիքը երկինքն էր՝ իր բացատրելի եւ անշօշափելի Աստուածով: Մարդը խեղդում էր այդ անհասանելի բարձունքներում եւ կարիք էր զգում դէպի երկիր, աւելի շօշափելի մթնոլորտներ իջնելու: Մի օր էլ իջնում է եւ բախում կենդանի բնութեան տեսանելի իրականութիւններին: Այսպէս է առաջանում վերածնունդը, որի շարունակութիւնն են կազմում մեր ներկայ ժամանակները»:

Վերջապէս վայրէջք կատարեց մարդը իր անհասանելի բարձունքներէն

դէպի երկիր, տեսաւ, սիրեց ու գնահատեց աշխարհը, կեանքը եւ բոլոր գեղեցկութիւնները: Տեսաւ մարդը իր նմանը եւ կերտեց գայն քարի վրայ, ֆանդակեց ու նկարեց գայն իր բոլոր նրբութիւններով եւ զմայլեցաւ: Ստեղծուեցաւ հաւատք եւ ձգտում դէպի մարդը, աշխարհը, բնութիւնը, ազատ սէրը: Այս ընդհանուր զարթոնքի եւ վերածնունդի մէջ նշմարելի էր մարդը իր անձիւր հետաքրքրութիւններով: Ան ազատ ու անկաշկանդ ապրելու եւ վայելելու բուռն ցանկութիւն ցուցաբերեց, հետաքրքրուեցաւ գիտութեան նուանումներով եւ արդի արուեստով ու իր մտահոգիւթեամբ լայնօրէն ընդարձակեց՝ գիտութիւնը մէկընդմիջ ազատագրելով կրօնի ժանգոտած կապանքներէն: Այս ազատասիրտ զարգացման իբրեւ արդիւնք, ճարտարարուեստը մեծ փայլերով յառաջդիմեց եւ բիւրաւոր բարիքներ ընծայեց մարդկութեան եւ անոր պարգեւեց հանգստաւտութիւն եւ երկարակեցութիւն:

Հեռուոր գուգահեռական մը որոշապէս պիտի ընդգծէ կացութեան նմանութիւնը խաւար դարերուն՝ նախկին Խ. Միութեան հետ, ուր տասնեակ տարիներով, կատարելապէս բացառուած էին անհատական իրաւունքները՝ խօսքի, մամուլի, կրօնի, խղճի: Անկրօնութիւնը կը փառաբանուէր ամենուրեք եւ պատմական շէնք եկեղեցիներ կը խոնարհուէին: Կրօնի դասընթացները դուրս նետուած էին ուսումնական ծրագիրէն եւ անաստուածութիւնը իբրեւ դասընթացք բուհերուն մէջ կը պարտադրուէր: Անդին, ֆաղափական սնամէջ ու միակողմանի գաղափարախօսութիւնը զանգուածը կ'առաջնորդէր միմիայն դէպի անձի պաշտամունք ու փառաբանութիւն: Չկար ստացուածքի սեփականութիւն: Համայնավարութիւնը

ոչնչացուցած էր այդ մենաշնորհը՝ դասակարգայնութեան հետ միատեղ: Ամէն ինչ կը պատկանէր պետութեան եւ յաշս կառավարութեան ամէնքն հաւասարապէս աշխատաւորներ էին, որ «պլան» պէտք է կատարէին ի շահ պետութեան եւ «Կոմունիզմ» կառուցէին ի նպաստ երկրի յառաջդիմութեան ու վերելքին:

Անկարագրելի խժոժութիւններ ու անլուր վայրագութիւններ կատարուեցան անձի փառաբանութեան այդ սեւ տարիներուն, որոնք եկան փոխելու հայ հասարակութեան դիմագիծը եւ յեղաշրջելու հայ բարքերը: Չկար վստահութիւն պետութեան վրայ. հարազատներ նոյնիսկ իրարմէ կը սոսկային ու կը կասկածէին: Եկեղեցին՝ նուիրականագոյն հաստատութիւնը եւ անոր համեստ ծառաները, առաջին թիրախը հանդիսացան անօրէն յարձակմանց ու սրբապղծութեանց, կողոպուտի ու թալանի: Մեծագոյն ողբերգութիւնը, որ բաժին ինկաւ հայոց բազմաչարչար եկեղեցիին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Խորէն Ա. Մուրատբէկեանի եղբորական վախճանն էր: Եւ երեւակայել, որ Աստուծոյ այս հոգեւոր խոնարհ սպասաւորին մահը գործադրուեցաւ Փիրուզ անունով հայ վատահամբաւ կնոջ մը կողմէ՝ մեղսակցութեամբ երկու մարդոց, որ ստոր արբանեակներն էին պետութեան, եւ պատրաստ՝ գործադրելու հայ եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ ամենափստմեղի ոնիրը: Ամենայն Հայոց Վեհափառը խեղդամահ եղած էր հայ պիղծ ձեռքերով: Սարսափելի գայթակղութիւն... ու անցերելի յանցագործութիւն: Հին ֆրիստոնէավայել բարքերու խախտումը եւ ֆաղափական նոր ու խորք գաղափարախօսութիւններու երեւումը կու գային կացնահարելու եւ

մէկընդմիշտ արմատախլելու հայոց հին ու նուիրական բարքերը: Բարքերու ապականութիւնը հասած էր ծայր աստիճանի: Այս ոնիրին շարքին կը պատկանէին՝ հազարաւոր անմեղ հայորդիներու ախորը եւ ոչնցացումը սառնամանիքի մէջ, Մեսրոպեան ուղղագրութեան փոփոխութիւնը, արեւելահայ եւ արեւմտահայ հատուածներու միջեւ վիթխարի խրամատի ստեղծումը, արեւմտահայութեան անժամանակ հայրենադարձը, հայ ազգային ու եկեղեցական տօներուն վերացումը, ինչպէս՝ Վարդանանց տօնակատարութիւնը, Սրբոց Թարգմանչաց տօնը, Ծնունդը, Զատիկը եւն:

Այսօր, անցեալի պատմութիւն է համայնավարութիւնը: Ունինք ազատ Հայաստան Աշխարհ, որ օրըստօրէ կը վերանորոգուի, կը վերաշխուծանայ: Բայց ափսոս, մեր անցեալի բարքերը, տակաւ առ տակաւ կը խամրին, կ'անհետանան: Անոնց փոխարէն կ'ընդգրկենք նոր բարքեր ու սովորոյթներ: Մայր հայրենիքէն ստացուած լուրերը մեր բարքերու փոփոխութեանց մասին պարզապէս ապշեցուցիչ են ու ցնցիչ: Արտասահմանի մէջ եւս հայաւանդ բարքեր կը ցնդին պարզապէս որովհետեւ, ըստ երեւոյթին, չեն համապատշաճիր ու դիմանար նոր օրերու արեւմտեան չափանիշով ստեղծուած բարքերուն: Այժմ չարաչար կը նահանջեն անոնք, կը փոխուին, կ'այլանդակուին: Այսօր, արեւմտեան աշխարհի մէջ ո՞ր կը մնան անցեալի իրար այցելութեան կամ հիւրընկալութեան կերպերը, կրօնական հնօրեայ տօնակատարութեանց հանդիսութիւնը եւ վեհութիւնը, հայկական ճոխ ու բազմազան ուտելիքներու, կերուիտմներու, երկարաշունչ ու իմաստալից կենացներու, քաժակահարութիւններու,

հայ նուագի ու պարի, երգի ու կատակախօսութեան, գուարնախօսութեան պահերը եւ վայելքները: Ո՞ր մնացին հայ պարմաններու եւ պարմանուհիներու շիկնանքը, եւ մանաւանդ պատկառանքը՝ ծնողաց ու տարեցներու, ուսուցիչներու ու դաստիարակներու հանդէպ: Քիչ բացառութեամբ, մեծամասնութիւնը կը զգլխուի տեղական արեւմտեան բարքերով ու կը թաւալազորի: Մեծ քերթողահայրը պիտի ըսէր՝ «Աւա՛ղ փառացս անցաւորի», երբ կար ժամանակ մը, ուր ամէն ինչ զուտ տոհմիկ էր, աւանդական, վճիտ ու հոգեգրաւ: Անցան այդ հին փառքի ու բարքի օրերը, փոխուեցան ժամանակները, բարքերը: Այս մեծածաւալ երկրի մէջ հայութիւնը դատապարտուած է փոխելու իր հարազատ ինքնութիւնը: Մեզի չի պարտադրուիր խաթարել մեր դիմագիծը, ընդհակառակը, փոքրամասնութեան հանդէպ կայ կատարեալ յարգանք: Օտար մշակոյթներու զարգացումը եւ բարգաւաճումը կը խրախուսուի: Մենք ենք, սակայն, որ օրնիրուն եւ ոգի ի բոլին, օտարանալու մոլուցքով զսպանակուած, կը ճգնինք նմանիլ տեղացիին, կ'աշխատինք նմանիլ՝ որդեգրելով նոր բարքեր, որովհետեւ հնամաշ կը համարենք մերը: Օտարին միշտ գերադաս է, որովհետեւ իւրեղացած ու ազնուացած կը համարենք: Հմայուած ու կլանուած ենք օտարի լեզուով, գրականութեամբ, արուեստի բազմազան ճիւղերով, գիտութեան նուաճումներով, բազմապիսի իրագործումներով, ինչպէս նաեւ՝ ճաշածներով, հագուածքով, խօսելաձեւով, շարժուածքով եւն: Ոչինչ կայ սխալ գեղեցիկը տեսնելու եւ գնահատելու մէջ, ինչքան ատեն որ չենք անտեսեր ու արհամարհեր մերը, որ ոչինչով կը զիջի օտարին: Զտարուինք փոխելու

մեր կենցաղակերպը եւ չշտապենք որդեգրելու այն ինչ կը մատուցուի մեզի արծաթէ սկուտեղի վրայ:

Ներկայիս, արեւմուտի մէջ կ'ապրինք բազմերես ու բազմերանգ կեանք: Երկրի առատութիւնը, եռիւսութիւնը եւ բազմատեսակութիւնը կը շլացնեն մեր աչքերը: Մեր նոր սերունդը ոչինչէ զրկուած հասակ կ'առնէ: Կը շնչէ ու կ'ապրի ազատօրէն՝ առանց ոչ մէկ կաշկանդումի կան երասանի: Էր ժամանակ, երբ ազատութիւնը կը կիրարկուէր ողջմտութեամբ եւ հեռատեսութեամբ: Փոխուեցան ժամանակները եւ անոնց հետ միատեղ՝ բարքերը, սովորոյթները: Մարդկային հանճարեղ միտքը ոչ միայն հետամուտ եղաւ որոնելու, պեղելու տիեզերքը եւ անոր բիւրաւոր հրաշալի գաղտնիքները, այլեւ ստեղծեց սփանշելի հաղորդամիջոցներ, որոնցմէ լաւագոյնը կը համարուի ներկայիս համակարգիչը: Վերջինս ունի անսահման կարելիութիւններ եւ իր հետ կը բերէ ոչ միայն դիւրութիւններ, այլեւ կը ստեղծէ հասարակական եւ մանաւանդ բարոյական բարդ հարցեր ու անլուծելի խնդիրներ: Այսօր ո՞վ կրնայ ուրանալ համակարգիչներուն մեծ դերը մեր հասարակական կեանքէն ներս: Անոնք մեր կեանքը դիւրացուցած են աննկարագրելիօրէն, ինչպէս նաեւ՝ հանգուցաւորած անհակտելիօրէն: Համակարգիչը ներկայիս կը ծառայէ իբրեւ համայնագիտարան՝ գիտութեան բոլոր ճիւղերուն եւ արուեստներուն անխտիր: Այդ բոլոր բարիքներուն հետ միատեղ, համակարգիչը իր համացանցով դժբախտաբար ստանձնած է նաեւ տխուր դերը մոլորութեան ենթարկելու ողջ սերունդ մը: Բարոյագիտական տեսանկիւնէն դիտելով, իբրեւ օրինակ յայտնենք որ այսօր, միջին դարերու ազատագրուած մաքրամաքուր սէրը

վերածուած է շուկայական ապրանքի, աժան սակարկութեան: Այս անբարոյ ու պժգալի մթնոլորտին մէջ մուտք գործած են նաեւ բազում արտասովոր սիրականառութիւններ, ինչպէս՝ միասեռականութիւն, մանկամոլութիւն եւն: Սէրը բացորոշ կերպով կը շահագործուի ու կ'եղծուի: Ազատ ու անկաշկանդ սէրը ներկայիս կ'ալլակերպէ ու կ'անբարոյականացնէ երիտասարդութիւնը: Վերջինս կը չարաշահէ իրեն պարգեւուած անսահման ազատութիւնը: Նոր մտայնութեան ու գաղափարախօսութեան մը զոհ կը դառնայ երկրագունտը եւ կը գահավիժէ անդարձօրէն: Նոր ըմբռնումներու պատճառով յառաջացած են նոր բարքեր, հետեւաբար՝ եւ աղիտալի հետեւանքներ:

Համակարգիչի հետեւանքները որքան որ արդիւնաբեր են, այնքան ալ՝ կորստաբեր: Նոր բարքերը արդիւնք են նաեւ հեռատեսիլի անպատշաճ յայտագիրներուն, տուններու եւ դպրոցներու մէջ սանձարձակ կեանքի, թմրեցուցիչներու եւ ոգելից ըմպելիներու անզուսպ գործածութեան, անշնորհ կրթութեան ու դաստիարակութեան եւ մանաւանդ՝ անսահման ազատութեան: Ի վերայ այս ամենայնի, պէտք է աւելցնել նաեւ կրօնական կրթութեան զգալի պակասը, որ մեծ դեր կը կատարէ հասարակութեան մէջ: Տարակոյս չկայ, որ նման ապերասան ընթացք մը պիտի կործանէ անհամար սերունդներ եւ ոչնչացնէ անոնց մէջ մարդկայինը, մարդկային ազնուագոյն բնագոյնները, աշխատունակութիւնը, ազնուութիւնը, եւ այլ հազուագիւտ առաքինութիւններ ու բարեմասնութիւններ:

Ինչքան զգուշութիւն ու հոգատարութիւն հարկ է ցուցաբերել մանուկներուն հանդէպ, երբ անոնք ենթակայ կը դառնան առկայ նոր բարքերու

հրապոյրներուն եւ գայթակղումներուն: Հրապարակը լի է բազմազան փորձաքննութեամբ: Չարը պատրաստ է դարանակալելու իր անմեղ որսը: Ինչքան աղէտներ կարելի է կանխել, եթէ ծնողներ բարեխղճօրէն հսկեն իրենց զաւակներուն վրայ եւ թոյլ չտան, որ անոնք շեղին իրենց առաքինութեան ճանապարհէն ու անհետօրէն կործանին: Նոր բարբերը մեզ բարոյապէս կը պարտադրեն ըլլալ աւելի աշխուրջ, զգաստ եւ շրջահայեաց, որ չըլլայ թէ անոնք փոխակերպեն մեր կենաց ընթացքը եւ մեզ վիհ առաջնորդեն:

Մտահան չընենք, որ հայը ժամանեց այս ափերը բազում յոյսերով ու տենչերով, հեռանկարներով ու ակնկալութիւններով: Հոս եկաւ պահելու այն ինչ պահած էր իր բնիկ երկրի մէջ: Հակառակ իր բիւրաւոր ջանքերուն եւ ումանց ալ բացարձակ անտարբերութեան, այսօր, կը գերեզմանուին հայոց լեզուն, հայ գիրքը, հայ գիրը, հայկական ամօթը եւ հայուն պատիւը: Կը փոխուին մեր կենցաղակերպերը, հայավայել առանձնայատկութիւնները, վարձագիծերը: Արդարեւ, դժուարին է հայութեան ուղին: Ամէնքս կը նաւարկենք յորձանքն ի վեր: Զերծ չենք փորձանքէ ու փորձութենէ: Ինչ խօսք, որ հայ ապրիլ եւ մեռնիլը միշտ դժուար է սփռնափայտին համար:

Մեր բարբերու փոփոխութեանց նկրտումին մէջ երբեմն այնքան կը յառաջանանք, որ նոյնիսկ կ'անցնինք տեղացին: Պայէն աւելի պապական ըլլալու պապակ մը ունինք, որ մեզ կը տոչորէ հաւաքականօրէն: Կարծէք մրցակցութեան մէջ ըլլանք տեղացիին հետ: Շատ ամերիկածին հայեր կան, որոնք զարմանալիօրէն իրենց պահպանողական դիրքով ու անձնական բժախնդրութեամբ, անեղծ պահած են իրենց

ինքնուրոյն դիմագիծը եւ չեն տարուած հոսանքով: Կան եւ նորագաղթ հայեր, որոնք «Աւետեաց երկիր» իրենց ժամանումի օրէն, հետամուտ կ'ըլլան նորարարութեանց ու կենցաղափոխութեան:

Արեւմտականացած երկիրներու մէջ բարբերու փոփոխութիւնը ակներեւ է մեր ամէն քայլափոխին: Կը նահանջենք կամովին ու ազգովին՝ առանց դժուարութեան ու այլեւայլի: Կ'այլասերինք աներկբայօրէն եւ կ'արտորանք գրկաբաց ընդունիլ նորը՝ առանց հարցութեան, տատամսումի ու տարակուսանքի: Փոխենք ինքնաբերական մէջ անընդունելի, ապարդիւյսականացած ու բորբոսած հոգեբանութիւնը, մզկոտած մտայնութիւնը եւ բրածոյ դարձած ժառանգագիծերը: Այլ խօսքով, պէտք ունինք՝ բօթափելու «գոեհիկ ասիականութիւնը եւ ազատագրուելու յետամնացութենէն»: Կովկասի ու Միջին Արեւելեան երկիրներու կոշտ, հնացած ու մաշած, բիրտ ու անտաշ հոգեբանութենէն հարկ է ձեռքազատուիլ ազգովին: Վերանորոգուինք ու հանդերձաւորուինք պատշաճագոյն ձեւով եւ ինչպէս որ վայել է որեւէ քաղաքակիրթ ազգի: Յիշել է պէտք, որ Հայաստանը կոչուած է քաղաքակրթութեան օրրան, եւ մենք արտասահմանի մէջ կը ներկայացնենք մեր Հայոց Աշխարհէն պատկեր մը՝ մեր ներկայութեամբ, մտածումով, խօսքով ու արարքով: Վաղարշակ Նորէնց իր «Յուշեր եւ Արձագանքներ» գրքին մէջ կը նշէ, որ Յովհաննէս Թումանեան ըսած է հետեւեալը. «Այն ժամանակ կը լինի մեր ազատութիւնը, երբ օտարների մեզ տուած վատ յատկութիւններն ու սովորութիւնները կը մեղցնենք մեր սրտում»: Ուստի, փարսախներով հեռու մնանք հայախորթ բարբերէ եւ ապրինք ազգային բարոյական զարթոնք:

Բարոյական արժեքներու պահպանումը կենսական է հայութեան համար, եթէ կը փափաքի չխաբարել իր հարազատ ինքնութիւնը: Նոր բարքերու որոշ տարրեր միշտ խորթ պիտի մնան

հայութեան, հետեւաբար եւ՝ անընդունելի: Մեր առհաւական բարքերը, փառքը եւ պատիւը, պահպանենք իբրեւ զբիր ական:

ԶԵՆՈՐ Ա. ՔՀՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

ՕՏԱՐ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ

Երբ Հայաստան անկախութիւն հռչակեց, աշխարհի չորս կողմերէն հազարաւոր աղանդաւորներ մեր երկիրը խուժեցին: Այնքան որ թէ՛ կառավարական եւ թէ՛ եկեղեցական իշխանութիւններ սկսան մտահոգուիլ: Եւ ուզեցին աղանդաւորներու առաջք առնել: Հոս Ամերիկայի մէջ մեր Առաջնորդարանը ՀԱԻԱՏ անուն ֆարոգչական խումբ մը կազմակերպեց որպէս զի թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ աշխարհական անձինք Հայաստան երթան եւ ֆարոգչութիւն ընեն ընդդէմ աղանդաւորներուն: Այսօր տարիներ ետք տակաւին այլազան աղանդաւորներ կը գործեն Հայաստանի մէջ եւ տակաւին անոնց գոյութիւնը կը մտահոգէ բոլորս:

Ի՞նչ է սակայն իրավիճակը Ամերիկահայոց: Մենք Հայերս հոս Ամերիկայի մէջ օտար աստուածներ կը պաշտե՞նք: Իմ յիսուն տարիներու ֆահանայական պաշտօնավարութեանս շրջանին ես հանդիպած եմ ֆանի ֆանի հայերու որոնք աղանդներու կը հետեւին: Ստորեւ պիտի պատմեմ մի ֆանի դրուագներ որոնք իրականութիւն են եւ ցոյց կու տան թէ ինչպէս ամերիկահայեր եւս աղանդաւոր եղած են:

Օր մը ծխականի մը տունը գացի տնօրինէ՛ք կատարելու համար: Տանտիրոջմէն խնդրեցի որ ինծի բերէ աղ, ջուր եւ պուլիուր: Մոմ մը վառեցի եւ խունկ ծխեցի: Շարականս երգեցի եւ

տունը օրհնեցի երեք անգամ: Տեսայ որ տանտիկինը ինծի հետ կ'երգէր եւ խաչ կը հանէր: Նոյնիսկ եկաւ եւ ձեռքիս խաչը համբուրեց: Իմ ծխականս ճշմարիտ Լուսաւորչական մըն էր: Յանկարծ սակայն այս բարեպաշտօն Հայ տիկինը ինծի մօտեցաւ եւ ըսաւ. «Տէր Հայր, դուն գիտե՞ս թէ ես մեծ Մահարանային հետեւորդ մըն եմ: Ես միշտ կ'երթամ եւ իր ֆարոգները մտիկ կ'ընեմ: Մահարանան սփանչելի ֆարոգիչ մըն է:» Եւ սկսաւ ինծի ցոյց տալ Մահարանային գիրքերը եւ նկարները: Ափ ի բերան մնացի: Ահա ամերիկահայ լուսաւորչական մը որ միաժամանակ ճշմարիտ աղանդաւոր մըն էր:

Կիրակի օր մը ֆարոգի պահուն նոր անձ մը տեսայ եկեղեցիին մէջ: Այս անձը տեսայ յաջորդ կիրակի օրերուն եւս: Կիրակի մը պաշտամունքի աւարտին ֆուլը գացի եւ սկսանք խօսիլ: Միայնակ մէկն էր: Այլոց հետ յարաբերութիւն չէր ընէր: Ըսաւ թէ ինք կը պատկանի խումբի մը որ ատեն ատեն կը հաւաքուի եւ մեռելներու հետ կը խօսակցի: Իմ կարծիքովս մեռել վերակոչելը ոչ գիտութիւն է եւ ոչ ալ կրօն: Մեռել կանչելը աղանդ մըն է: Սուրբ Գիրքը հակառակ է այս աղանդին: Ս. Գիրքը Վեռլի կ'անուանէ այն անհատը որ մեռելի հետ կը խօսի: Այս մարդը կիրակիէ կիրակի իմ ֆարոգներս «դէյր» ըրած էր եւ ինծի օրինակ մը տուաւ: